

Pluriforme kerk – een in Christus

Gemeente-opbouw in de GKv, praktijk en toekomst

“Vanuit het hoofd krijgt het lichaam samenhang, en wordt het ondersteund en bijeengehouden door alle gewrichtsbanden. Ieder deel draagt naar vermogen bij tot de groei van het lichaam, dat zo zichzelf opbouwt door de liefde.”

Efeziërs 4: 16

0 Intro

Dit woord van de apostel Paulus is een kerntekst als het om gemeente-opbouw gaat. Wat is een beter uitgangspunt bij het schrijven van deze nota? Er is binnen de gereformeerde kerken vrijgemaakt grote behoefte aan gerichte opbouw van de gemeente. Dat het daarbij niet om een louter organisatorische aanpak gaat maar ook om het diepere geestelijk proces, dat mag duidelijk worden uit wat de apostel schrijft: Opbouw van de gemeente is alleen mogelijk in directe relatie tot Christus, het hoofd. Vanuit Hem zal het lichaam zich kunnen opbouwen door de liefde.

In deze nota bied ik een verkenning van een specifieke behoefte die binnen de GKv te signaleren is op dit punt. Ik signaleer namelijk dat de toenemende divergentie binnen de GKv een actueel probleem oplevert.¹ Van ouds waren we als vrijgemaakten gewend aan een sterke homogeniteit in de samenstelling van de gemeenten. De ligging en de koers van de GKv waren duidelijk en belijnd. In leerstellig en liturgisch opzicht wist je waar de kerken voor stonden. Dat beeld is radicaal veranderd, zeker sinds de negentiger jaren van de vorige eeuw. We zijn dus al enkele decennialang bezig om aan dat beeld te wennen. Toch blijkt dat die pluriformiteit op het niveau van de plaatselijke gemeenten een fors probleem oplevert als het gaat om de opbouw van de gemeente.

Deze nota geeft een korte schets van het probleem en wil tegelijkertijd een uitzicht bieden om binnen die concrete situatie gericht te werken aan de opbouw van de gemeente.

Deze nota is als volgt opgebouwd: Eerst schets ik een beeld van de diversiteit die steeds meer bepalend wordt voor de samenstelling van gemeenten binnen de GKv (1). Daarna (2) probeer ik aan te duiden welk krachtenspel ik in dat verband zie optreden. Vervolgens (3) geef ik een korte schets van wat m.i. het meest urgent is: geestelijke oefening in de eenheid in Christus. Dat probeer ik daarna (4) ook onder woorden te brengen in een formulering die wat meer gericht is op een gemeente-visie. Tenslotte (5) wil ik aanduiden in welke richting we de opbouw van de gemeente naar mijn mening zouden moeten zoeken, waarna ik afsluit (6) met enkele aanbevelingen.

1 Divergerende bewegingen

Zoals hierboven al opgemerkt is binnen de GKv de eenheid in overtuigingen, (leef)stijl en geloofspraktijk behoorlijk op het spel komen te staan. Kort na de Vrijmaking vormden zij een kerkengroep die met veel elan en in grote herkenbaarheid haar weg zocht voor Gods aangezicht. De breuk van de zestiger jaren vormde in dit opzicht een nieuwe start die de kerken een zeer eigen gezicht met vaste trekken opleverde dat van plaats tot plaats weinig verschilde.

Maar dat is echt verleden tijd. Met dat vrijgemaakten over kerkmuren begonnen te kijken maakten ze kennis met andere kerkculturen en dat kon soms aanleiding zijn tot verlangen naar verandering. Maar ook de open houding jegens de cultuur die voor de GKv kenmerkend was kon er toe bijdragen

dat de diversiteit binnen de gemeenten toenam.

Intussen is bij mij de overtuiging gegroeid dat in die diversiteit een kernprobleem zichtbaar wordt dat urgent om aandacht vraagt. Om die reden stel ik dat element hier centraal. Ik waag me daarbij aan een globale beschrijving van de verschillende groepen die in dat verband te onderscheiden zijn. Nadrukkelijk stel ik (nogmaals) voorop dat het hier een indruk betreft, die ik niet met empirische gegevens hard kan onderbouwen. Dat houdt natuurlijk ook in, dat de hieronder aangeduide categorieën als zodanig niet scherp te onderscheiden zijn. Er is overlap en uitwisseling tussen de diverse groepen. Er zijn ook altijd kerkleden die nadrukkelijk niet gezien willen worden als behorend bij een dergelijke groep. Wel is vermeldenswaard dat ik de afgelopen maanden in veel gesprekken met collega's en gemeenteleden deze schets kort aan de orde gesteld heb en dat het beeld door iedereen herkend werd.

I Stevig staan in de gereformeerde traditie

Een duidelijke bloedgroep binnen de GKV kenmerkt zich door een bewuste verbondenheid met de gereformeerde traditie. Aandacht voor en kennis van de drie Formulieren van Enigheid zijn hier van groot belang. Maar ook andere trekken zijn goed herkenbaar. De klassieke gereformeerde inborst kenmerkte zich in Nederland vaak door een grote geloofsnuchterheid die hand in hand ging met een zekere stoerheid in de leer: Een gereformeerde gelovige staat voor zijn overtuiging en gaat daar ook voor met een soms strijdbare houding.

Bij deze kerkleden kom ik zorgen tegen over het snelle verlies van kennis van de gereformeerde belijdenissen. Dat wordt ook gevoeld door het feit dat de reguliere catechismusprediking niet meer consequent gehandhaafd wordt. Sterker nog, dat de tweede eredienst op veel plaatsen zwaar onder de druk staat wordt ervaren als een aanslag op het gereformeerd karakter van de kerk.

Daarnaast wordt regelmatig een gemis aan beleidsmatige structuur ervaren. De gereformeerde kerkorde schiep door heldere afspraken duidelijkheid over de lijnen waarlangs het kerkelijk leven zich beweegt. Het lijkt er op dat de kennis daarvan door velen niet relevant gevonden wordt. Dat maakt dat een groot deel van de kerkleden weg groeit van gewetensvolle binding aan dit soort afspraken. Onder deze leden is soms ook sprake van heimwee naar tijden dat allerlei leer- en levensvragen duidelijke antwoorden kregen, die over een breed veld gedeeld werden in de kerk. De snelle veranderingen in liturgisch opzicht worden vaak ervaren als een bedreiging van de sobere gereformeerde liturgie die in alles de prediking van de waarheid centraal stelde. Er leeft vaak weerstand en soms ook verzet tegen allerlei liedteksten die de heldere formulering van gereformeerde geloofswaarheden inruilen voor vage getuigenisteksten, die bovendien een ingang lijken te bieden aan subjectivistische geloofsuitingen.

Veel actuele ontwikkelingen binnen plaatselijke gemeenten en ook in het bredere verband van de GKV worden ervaren als een ernstige verzwakking van het gereformeerd karakter van de kerk.

II Gewoon christen zijn vandaag

Een hiervan duidelijk onderscheiden beweging binnen de GKV zou ik willen aanduiden als gelovige christenen die op een eenvoudige manier tegelijkertijd kind van God en kind van hun tijd willen zijn. Ze hebben meestal door geboorte hun plek in de GKV gekregen en vinden dat prima. Een echt bewuste keus voor die kerk was vaak niet het motief waarom ze belijdenis hebben gedaan in deze kerk. Sterker nog, ze zijn vaak helemaal niet zo bezig met de vraag wat nu gereformeerd is of niet. Hun aandachtsveld ligt veel meer juist in die kruising van de lijnen van hun eigen tijd en het volgen van Jezus. Dat levert (vaak naast de drukke organisatie van hun gezinsleven) zo veel stof tot nadenken op, dat studie naar de gereformeerde wortels doorgaans een zijweg lijkt. Vanuit het

geschetste aandachtsveld hechten ze veel waarde aan een inspirerende kerkdienst, waar als het even kan ook eigentijdse liturgische vormen een rol in zouden moeten spelen. Het staat voor hen overigens lang niet altijd vast dat we twee keer per zondag een kerkdienst nodig hebben.

De informalisering die intussen zo'n grondtrek van onze huidige cultuur is geworden lijkt ook de instelling van deze gemeenteleden sterk te bepalen. Ze hebben daardoor minder aandacht voor kerkordelijke afspraken en regels en besluiten die in het grotere kerkverband van de GKv aan de orde zijn. Improviseren wordt hoog gewaardeerd en dat brengt met zich mee dat het plaatselijk kerkelijk leven ook rustig naar (eventueel wisselende) plaatselijke inzichten vorm kan krijgen.

De kern van deze bloedgroep lijkt gevormd te worden door vertegenwoordigers van de generatie dertigers en veertigers. Maar ook ouderen, die meegaan met of verlangen naar een meer eigentijdse onbekommerde manier van kerk-zijn lijken zich hierbij thuis te voelen.

III Christus volgen vanuit evangelische inspiratie

Ik meen ook een groep christenen te ontwaren die een wat meer eigen inhoudelijke geloofsdrive kennen. Ik duid die maar even globaal aan als *evangelische inspiratie*. Het voorbeeld van evangelische kerken laat hun zien dat er zo veel meer mogelijk is in het samenleven van christenen. Ze zijn vaak onder de indruk van persoonlijke geloofsgetuigenissen, van aanstekelijk geloofsleven dat voorbeeldig is in vernieuwing en heiliging.

Vanuit dit *plus* van de evangelische beweging (of juist daar aan voorafgaand) hebben ze de minpunten van de gereformeerde traditie leren zien. Als zwak element daarin wijzen ze aan hoe de genade vaak beperkt blijft tot de vergeving van zonden, zonder dat de veranderende kracht van Christus in beeld komt. Naar hun overtuiging kan dat gemakkelijk leiden tot een gereduceerd evangelie. In ieder geval kan de vernieuwende kracht van Christus' genade daardoor in de schaduw blijven.

Zij leggen daarom graag de nadruk op mogelijkheden van geloofsgroei als je je over geeft aan Christus. In dat kader vragen ze graag aandacht voor het werk van de Geest, dat juist op dit punt in de gereformeerde traditie wat minder benadrukt lijkt te zijn.

Vanuit deze geloofshouding ontwikkelen ze soms ook een zekere weerstand tegen wat zij ervaren als afstandelijkheid in de klassieke gereformeerde liturgie en tegen formalisering van het kerkelijk leven, die naar hun idee in de hand gewerkt kan worden door regulering rond afspraken en een strakke ambt-gestuurde benadering van de gemeente.

IV Het gezicht naar de uitgang

Desgewenst is het spectrum nog wel breder te tekenen. Maar op zich denk ik dat met de schets van bovenstaande drie groepen het meeste is gezegd. Toch valt daarbinnen nog wel een bijzondere beweging waar te nemen die aparte aandacht verdient. Allereerst doet zich het verschijnsel voor dat er kerkleden zijn die de overtuigingen van de hierboven beschreven groep I van harte delen. Alleen lijkt de concentratie op die overtuigingen zo sterk te zijn, dat ze al het andere overschaduwen. Wat in de gemeente gebeurt wordt als het ware permanent bekeken met deze focus. Het resultaat is dat zich een diepe teleurstelling en bezorgdheid vormt die alleen maar lijkt toe te nemen. Als gevolg daarvan is bij hen de gedachte opgekomen dat ze zich misschien wel eens genoodzaakt zouden kunnen zien de gemeente te verlaten en zich aan te sluiten bij een kerk(gemeenschap) waar de door hen gekoesterde waarden veiliger (lijken te) zijn. Zij staan om zo te zeggen al met het gezicht naar de uitgang.

Iets dergelijks is aan de hand rond groep III. Ook hier is de concentratie op de (evangelisch geïnspireerde) overtuigingen dusdanig, dat zij het gemeentelven permanent beschouwen door dit

denkfilter. De steeds terugkerende teleurstellingen die dat oplevert maken hen moe en doen hen twifelen of ze voor de toekomst nog betere tijden kunnen verwachten voor de plaatselijke gemeente (of voor GKV in het algemeen). Ook zij spelen daardoor in hun gedachten met een eventueel vertrek uit de gemeente. Op hun eigen manier staan ook deze broeders en zusters al met hun gezicht naar de uitgang.

2 Onverbondenheid

Gelet op de divergerende krachten in onze samenleving is het niet verwonderlijk dat ook binnen de kerk diversiteit optreedt. Het is bovendien waardevol als de geloofspraktijk binnen de kerk gestalte krijgt vanuit verschillende invalshoeken. Als we daarmee elkaar aanvullen en van elkaar leren kan dat enorm stimuleren om in de opbouw van de gemeente recht te doen aan de veelkleurigheid van de leden.

Toch lijkt op dit punt het beeld niet onverdeeld positief te zijn. Enerzijds is er vanouds binnen de GKV een krachtige drive waar te nemen om als gemeenschap op te treden. Dat kreeg vooral gestalte in het gezamenlijk optrekken als Gods volk in deze wereld. Wat er aan concrete actie vanuit de kerken samen en plaatselijk tot stand is gebracht is op sommige punten ronduit indrukwekkend. We zijn gewend onze verantwoordelijkheid in deze wereld serieus te nemen.

Maar daar onder lijkt er vandaag in de gebruikelijke dynamiek binnen de gemeenten een gemis aan diepere samenhang tussen de verschillende groepen. Dat doet zich vooral voor in zaken waarbij de beschreven overtuigingen en voorkeuren in geding zijn. Ik signaleer een breed verbreide houding om de eigen overtuiging daarbij voorop te stellen zonder de verbinding te zoeken met die van de ander. (Soms is zelfs het begrip voor de ander ver te zoeken.) Botsingen kunnen zich vooral voordoen rond de liturgie of met betrekking tot concreet kerkenraadsbeleid dat minder belijnd en afgebakend is dan in vroeger jaren het geval was.

Op zulke momenten lijkt de diepere verbondenheid in Christus moeilijk te ervaren of te praktiseren. Bij alle verschillen is Hij het immers die ons samen brengt. Hij is het in wie we onze eenheid ontvangen en beleven. Verschillen die er bestaan wegen niet op tegen wat ons in Hem verbindt. Toch blijkt het moeilijk om die verschillen te overbruggen ter wille van de eenheid in Christus.

Op veel plaatsen is duidelijk te constateren dat er op brede schaal kennelijk te weinig oefening is om onder de bestaande divergerende bewegingen dieper te tasten naar de onderlinge gemeenschap die in Christus gegeven is. Het blijkt nog altijd vaak moeilijk echt tot de geestelijke kern te komen in de onderlinge conversatie.

Als ik voor de hier beschreven houding een typering zou moeten kiezen, denk ik aan het trefwoord *onverbondenheid*. De onderlinge geloofsverbondenheid over de bestaande verschillen heen wordt steeds minder beleefd en gepraktiseerd. Bij de onder IV beschreven bewegingen blijkt dat al op een uitgesproken manier. Het al een behoorlijk patroon geworden dat veel kerkleden shoppen, afhaken of zelfs lid worden bij een andere kerk als ze niet meer tevreden zijn over de gang van zaken in hun eigen gemeente.

Maar het verschijnsel is veel breder. Dat roept het vermoeden op dat er niet alleen sprake is van onverbondenheid tussen de gelovigen onderling, maar ook een onverbonden zijn met de wortels van de geloofstraditie waar we in staan en misschien zelfs wel met Christus zelf.

Van dit alles gaat een splijtende werking uit. Op diverse plaatsen komt dat m.n. aan de oppervlakte waar conflicten rond de eredienst uitbreken. Terwijl dat de plek is waar de Heilige Geest bij uitstek

de gemeenschap wil stichten. De opbouw van Christus' lichaam in liefde loopt hiermee ernstig gevaar.

3 Een middelpuntzoekende kracht

Vanuit de schets hierboven dringt zich m.i. meteen op wat op dit moment de grootste behoefte is van de gemeenten in de GKv: oefening in de eenheid in Christus. Waar onverbondenheid de gemeente splijt wordt een middelpuntvliedende kracht zichtbaar. Die is waar te nemen bij (het overwegen van) verlating van de kerk, maar ook bij ander afhaakgedrag.

Wat we nu daarom nodig hebben is een dynamiek die middelpunt zoekend is. Christus is het middelpunt van de gemeente. Zoals de apostel Hem tekent als het hoofd van het lichaam, wordt het duidelijk dat als alles op Hem gericht wordt het lichaam ook opgebouwd wordt. M.i. zou dit besef meer en meer moeten doorbreken, gepaard met concrete oefening op dat punt.

Dat de eenheid van de gemeente in Christus is gegeven, wordt doorgaans heel goed beseft. Het is ook het uitgangspunt in de leer van de kerk. Alleen lijkt het er op, dat het vaak ontbreekt aan het vermogen (maar soms misschien ook de wil) om ook handen en voeten te geven aan dat besef.

Misschien is er tot nu toe niet voldoende ruimte geweest om te werken aan de geestelijke houding die daar bij hoort. In ieder geval hebben we als gereformeerden een geschiedenis achter de rug die getekend is door scheuringen en afscheidingen. Terwijl daarin doorgaans de strijd om de waarheid van het evangelie gevoerd werd, leverde dat in ieder geval niet veel oefening op in het overbruggen van tegenstellingen.

Het geestelijke proces van de gemeente-opbouw vraagt daarom op dit moment primair om groei in geestelijke volwassenheid om als leden allen naar vermogen bij te dragen aan de geestelijke groei van het lichaam.

4 Een kerk in transitie

Hierboven schreef ik dat primair een geestelijk proces nodig is. Dat is de geestelijke werkelijkheid als we samen verbonden zijn aan Christus. Toch is daarnaast ook iets anders nodig. In de beschrijving van de diverse bewegingen binnen de gemeente komt nl. ook een ander motief aan het licht: De diversiteit binnen de gemeenten hangt namelijk ook samen met een veranderingsproces dat gaande is. Dat veranderingsproces wordt aangejaagd door de cultuur waar we deel van uit maken en dat onvermijdelijk ook binnen de kerk voelbaar wordt.

Maar er wordt duidelijk op verschillende manieren gereageerd op dat proces. Sommigen zien klassieke gereformeerde waarden op het spel staan. Anderen geven daar nauwelijks om en zien kansen voor een minder gestructureerde geloofspraktijk. Ze keren zich haast automatisch af van overgeleverde patronen en geloofskeuzes en ervaren die soms als hinderlijke kerkregels. Heel wat kerkleden zien de traditionele oriëntatie van de gereformeerde kerken als een belemmering voor onbekommerd christen-zijn vandaag. Anderen zien in zo'n houding juist grote risico's die een krachtig en Bijbels gefundeerd kerk-zijn bedreigen.

Onder dit alles blijkt vaak een (lang niet altijd uitgesproken) visie op kerk-zijn te schuilen die van grote invloed is op overtuigingen en concrete keuzes. Maar als die visie niet gecommuniceerd wordt of onderling besproken, zal dat een handicap zijn om gezamenlijk de weg naar de toekomst te gaan. Het komt nogal eens voor dat op deze manier allerlei uiteenlopende wachtingen en verlangens leven

binnen de gemeente zonder dat die goed besproken worden, laat staan onderling afgestemd. Als vervolgens die verlangens niet gestild worden en min of meer onbeantwoord in de lucht blijven hangen wordt frustratie en soms ook boosheid geboren. Velen voelen zich daardoor in dat pluriforme proces niet gehoord.

Zonder een gedeelde visie op de praktijk van de gemeente zal ieder geneigd zijn vast te houden aan de eigen overtuigingen en de eigen houding daardoor laten bepalen. M.i. is een deel van de middelpuntvliepende kracht mede hieraan te wijten.

Wat op dit moment daarom eveneens een belangrijke behoefte is voor de GKv is de visie dat we een *kerk in transitie* zijn. Daarmee bedoel ik dat we als gereformeerde kerk ons in deze tijd volop bevinden in een veranderingsproces dat mede gegeven is door de dynamiek in onze cultuur en samenleving.

Overigens betekent dat niet bij voorbaat dat we zonder kompas naar de toekomst afdrijven.

Verandering is eigen aan het leven en als zodanig onvermijdelijk. Maar het is geen noodlot dat ons stuurloos maakt. Daarom is het nodig om in een proces van transitie goed te weten waar je vandaan komt (verbondenheid met je wortels!) en vervolgens op basis daarvan een koers uitzetten die afgestemd is op de toekomst van Gods rijk en rekening houdt met de agenda van de eigen tijd.

Met dit alles bedoel ik niet dat plaatselijke kerken ieder voor zich een brede kerkelijke toekomstvisie zouden moeten ontwikkelen. Er is wel wat anders te doen. Maar wel zouden kerkenraden en gemeenten zich moeten realiseren wat nodig is in het huidige overgangsproces en van daar uit de concrete visievorming in het gemeentelven moeten vormgeven.

Ik heb de indruk dat veel kerkenraden op dit punt (nog) geen duidelijke leiding geven. Vaak volstaat men met het lopende ambtswerk en dat is soms al te veel om waar te maken, zeker gelet op de moeite die veel kerken kennen om geschikte ambtsdragers te vinden. Als dan vanuit frustratie of boosheid een conflict uitbreekt rond liturgie of kerkenraadsbeleid loop je als kerkenraad al snel achter de feiten aan.

Gelet op de grote diversiteit binnen veel gemeenten is het urgent dat kerkenraden in nauwe samenspraak met de gemeente een visie neerzetten over de koers naar de toekomst. Op basis daarvan kunnen dan concrete keuzes gemaakt worden. De gemeenten zouden er zeer mee gediend zijn als de kerkenraad metterdaad communiceert dat we een kerk in transitie zijn en welke koers dat voor de nabije toekomst gaat inhouden.

5 Een gemeente, verenigd in aanbidding

Als de gemeente behoefte heeft aan een middelpuntzoekende kracht die opnieuw de gemeenschap in Christus sticht, ligt het voor de hand dat in dat alles concentratie op de eredienst centraal staat. De eredienst is de plek waar we Hem en zo elkaar kunnen ontmoeten. Als we ergens thuis zijn om de gemeenschap in Hem te oefenen dan daar. Daarom zou elke plaatselijke kerk voor de gemeentepbouw in de eerste plaats moeten focussen op de kerkdiensten.

Voorwaarde is dan wel dat allen bereid zijn daar in te zetten op wat ons verbindt in Christus en metterdaad ons te oefenen een echte gemeenschap in Hem te vormen. Om daar een echte oefenplaats van te maken voor Gods aangezicht zullen we ook buiten de kerkdienst om hard moeten (willen) werken aan christelijke verbondenheid.

De gemeentegroepen of kringen zoals die in veel plaatsen functioneren zijn daar natuurlijk een prima plek voor. Ze zijn doorgaans gestart in de overtuiging dat we daar elkaar tot een hand en een voet kunnen zijn en dat zo het lichaam van Christus opgebouwd wordt. Wanneer de kerkenraad voor deze

processen een geestelijk beleidskader schept kan er een toekomstgerichte beweging ontstaan waarin de gemeente opnieuw haar gezamenlijke identiteit in Christus vindt en eigen maakt.

6 Aanbevelingen

In deze notitie gaat het allereerst om enkele waarnemingen en een daaraan verbonden peiling van de stand van zaken in veel gemeenten binnen de GKv. Om die reden onthoud ik me op deze plaats van allerlei concrete plannen die in de huidige situatie gesmeed en uitgevoerd zouden kunnen worden. In plaats daarvan formuleer ik hierbij enkele algemene aanbevelingen die in feite al met het bovenstaande gegeven zijn:

- Binnen de gemeenten zou in de eerste plaats een geestelijk proces onderhouden, of misschien zelfs op gang gebracht moeten worden, waardoor het lichaam van Christus ter plaatse opgebouwd wordt in liefde.
- Daarvoor is een hernieuwde concentratie op de eredienst nodig. Dat houdt o.m. in dat gewerkt wordt aan een breed gedragen besef van de veranderende kracht van de liturgie als aanbidding van de Drie-enige en de daarmee gegeven verbindende gemeenschap in Christus.
- Tegelijkertijd is permanent vernieuwing nodig in het fungeren van gemeente groepen of kringen. Als kerncellen vormen deze groepen de ideale plek om elkaar tot een hand en een voet te zijn. Hier is ook de plek waar echt geestelijke conversatie kan worden geleerd en geoefend zodat metterdaad de geloofseenheid in Christus samenbindend wordt.
- Bij dat alles moet ook de pastorale zorg geregeld en gegarandeerd zijn voor hen die niet mee (willen) doen in een gemeente groep.
- Voor het faciliteren en coördineren van de hier beschreven processen is een inkaderende visie nodig van de kant van de kerkenraad die duidelijk maakt wat het betekent om gereformeerde kerk in transitie te zijn. Dat zal van groot belang zijn voor een koersvast op weg gaan naar de toekomst.
 - In de eerste plaats is dan van belang dat door herbronning opnieuw de verworteling in de gereformeerde traditie gestalte krijgt.
 - In de tweede plaats is gerichte ontwikkeling nodig van een eigentijdse eredienst en geloofspraktijk die ook verder brengt dan de gereformeerde traditie tot nu toe vaak heeft opgeleverd.

Zoals gezegd: concretisering van deze aanbevelingen is niet de bedoeling van deze notitie. Enkele ideeën en gedachten op dat punt zijn bij voorbeeld:

- Er dient een heldere kijk op de eredienst geformuleerd te worden die duidelijk maakt op welke manier de gereformeerde liturgische erfenis wordt benut en uitgebouwd voor eigentijdse kerkdiensten.
- Vertrouwdheid met de Schrift en de gereformeerde leer zijn belangrijke prioriteiten in een proces van herbronning. Op dit punt is gerichte toerusting van de gemeente nodig, die programmatisch wordt aangepakt. Zeker waar vandaag de tweede kerkdienst snel functie verliest.

- Oefening in het geloofsgesprek is in de traditie van de GKv nooit een belangrijk issue geweest. Op dit punt zou toerusting van kringleiders en gemeentegroepen veel vrucht kunnen afwerpen voor de geestelijke eenheid binnen de gemeente.
- De geloofspraktijk en heiliging van het leven heeft binnen de GKv vaak in de schaduw gestaan van de kennis van de leer en de vergeving van zonden. In de verwarring van een snel veranderende cultuur is toerusting en oefening van het christelijke leven van groot belang.

Al met al lijkt dit een optelsom die de krachten van de plaatselijke gemeenten te boven zal gaan. Maar voor veel van de hier beschreven activiteiten is gezamenlijk optrekken van zusterkerken heel goed mogelijk. Bovendien mogen we de tijd nemen om rustig heen te werken naar het kerkelijk leven van morgen.

Er is reden genoeg om met goede moed naar de toekomst toe te leven. De kerk is in de eerste plaats Gods werk. Als we dat zien en erkennen kunnen we ons laten inschakelen. Want zo doet Hij dat. We mogen mee werken met Hem als Hij zegt dat het lichaam van Christus zichzelf opbouwt door de liefde.

Kees de Ruijter
Kampen 7 februari 2017

ⁱ Deze nota is niet gebaseerd op systematisch empirisch onderzoek. Ik ga af op eigen ervaringen in het veld, getoetst en verrijkt door waarnemingen en analyses, verkregen via mijn netwerk, niet het minst in het concrete contact in de begeleiding van stagiaires in het kader van de predikantsmaster aan de TU Kampen gedurende een groot aantal jaren.